

In memoriam Eberhard Jüngel (1934–2021)

ROLAND SPJUTH

Eberhard Jüngel avled den 28 september 2021 i Tübingen, Tyskland. Han var en ledande representant för den kanske sista generationen teologer som gjorde Tyskland till teologins centrum. Hans betydelse kan tyckas märklig eftersom hans böcker aldrig blev brett uppmärksammade likt hans nära vänner i Tübingen, Jürgen Moltmann och Hans Küng (1928–2021). Många såg hans skrifter som alltför abstrakta eller otidsenliga. Uppväxten i Östtyskland gjorde honom till exempel alltid skeptisk mot mycket av den politiska teologi som dominerade perioden efter 1968. I Sverige har han också varit lite uppmärksammad.

Det kan därför tyckas märkligt att det var Jüngel som två gånger i veckan fyllde föreläsningssalen i Tübingen med upp emot tusen studenter och som skapade trängsel när han predikade på söndagen. Hans undervisning och skrifter lockade för att han ständigt bröt med invanda tolkningar och öppnade överraskande perspektiv såväl innehållsligt som språkligt. Antagligen var det skälet till att jag valde Jüngel som en av de teologer jag fördjupade mig i när jag skrev min egen avhandling.

Jüngel föds år 1934 i Magdeburg. Efter kriget kommer staden att hamna inom gränsen för Östtyskland. Uppväxten i Östtyskland präglar Jüngels teologi. I en stalinistisk miljö upptäcker han att den enda plats där sanning kan sökas fritt är i den protestantiska kyrkan. Han beslutar sig för att studera till präst och teolog trots inte minst faderns starka motstånd. Detta beslut och hans orädda frågor leder till att han stämplas som ”en republikens fiende” och stängs av från skolan så att han inte kan avlägga sin gymnasiala examen. Sanning och frihet förblir grundläggande teman i hans författarskap. Teologi ska söka tala sant om Gud och Jüngel är övertygad om att sanning om Gud gör människan fri.

Jüngel genomför sin teologiska utbildning vid ett kyrkligt seminarium i Östberlin. En viktig händelse är att han illegalt lyckas tillbringa ett år utomlands där han studerar under Gerhard Ebeling (1912–2001) i Zürich samtidigt som han kan resa fram och tillbaka till Basel för att lyssna på Karl Barth (1886–1968) och till Freiburg för att höra Martin Heidegger (1889–1976). Alla dessa tre har avgörande inflytande på hans tänkande.

Heidegger och Ebeling styr Jüngel till att betona språket. Sanningen om Gud och tillvaron finns inte i de begrepp som vetenskap eller traditionell metafysik använder för att beskriva verkligheten. När Gud kommer till tals sker det i liknelser och metaforer som tar upp vår vardagliga verklighet men nyskapar den på överraskande sätt. Evangeliet är en språkhändelse som förändrar alla våra tidigare erfarenheter och öppnar nya möjligheter. Därmed blir ”det möjliga” ontologiskt primärt i relation till ”det verkliga”. Denna tanke utvecklar han i sin bibelvetenskapliga avhandling, *Paulus und Jesus*.¹

Jüngel är en uttalat luthersk teolog. Samtidigt kallar han Barth för ”min teolog”. Några av hans finaste texter är uttolkningar av Barth. Inte minst gäller detta boken *Gottes Sein ist im Werden*, där han förklarar konsekvenserna av Barths övertygelse att Guds människoblivande bestämmer hur tron ska förstå Guds väsen.² Med stolthet berättar han om hur Barth ändrar inställning till honom under den period han studerade i Zürich. När han ”i ungdomligt övermod” inför Barths seminarium förklarar en del i Barths antropologi, blir Barth så förtjust att hans *Kirchliche Dogmatik* några dagar senare står som gåva utanför Jüngels dörr. Likt Barth driver Jüngel en konsekvent kristologisk och trinitarisk teologi. Och även om han har ett tydligare filosofiskt intresse, bedriver även Jüngel teologi inifrån kyrkan och tron. Teologi handlar om trons sökande efter sanning.

Redan innan hans avhandling är slutförd blir Jüngel teologilärare på sitt institut eftersom Berlinmurens plötsliga bygge skiljer de lärare som bor i Västberlin från skolan. Efter några års fick han tillåtelse att 1966 lämna Östtyskland för att bli professor i systematisk teologi vid univeristetet i Zürich där han efterträdde Ebeling. År 1969 flyttar han vidare till Tübingen för att återigen efterträda Ebeling som flyttar tillbaka till Zürich. I Tübingen är Jüngel sedan verksam till sin pensionering 2003.

Östtyskland präglas också starkt av den rådande ateistiska ideologin. Relationen mellan kristen tro och ateism förblir ett annat huvudtema för Jüngel vilket syns inte minst i hans enda större verk – hans mästerverk *Gott als Geheimnis der Welt*.³ Hans kristologiska centrum med betoning på Jesus

1. Eberhard Jüngel, *Paulus und Jesus: Eine Untersuchung zur Präzisierung der Frage nach dem Ursprung der Christologie*, Tübingen 1962.

2. Eberhard Jüngel, *Gottes Sein ist im Werden: Eine Paraphrase*, Tübingen 1965.

3. Eberhard Jüngel, *Gott als Geheimnis der Welt: Zur Begründung der Theologie des*

död betyder att tron inte kan ställas i kontrast till ateism och död. Likt många andra vid denna tid tar Jüngel starkt avstånd från tanken på Gud som oföränderlig och oberörd av lidande. Korset visar att döden inkluderas i Guds väsen för att livet ska segra. Boken är Jüngels försök att finna nya vägar för att göra gudstron talbar i ljuset av samtida nihilism.

Jüngels senare teologi presenteras främst genom en rad artikelsamlingar som delvis översätts till engelska och görs kända främst genom John Websters (1955–2016) förmedling. Samtidigt som alltfler texter översätts till engelska, skriver Jüngel mycket lite denna sista period. Hans sista uppmärksammade bidrag är en protestskrift mot den lutherska och romersk-katolska överenskommelsen kring rättfärdiggörelsen. Jüngel har alltid haft ett tydligt ekumeniskt intresse och han är ingen trångsynt konfessionell teolog. Men hans strävan att klargöra logiken i olika positioner leder till att han anser att dokumentet inte tar på allvar rättfärdiggörelselärens grundläggande distinktion mellan evangeliets gåva och människans gensvar. Här visar sig också det flera tycker är svagheter i hans teologi. Jüngel menar att han värnar om tydliga distinktioner för att skapa en rätt ordning i teologin så att tron ger absolut prioritet till Guds handlande. Trots detta leder hans analyser till ett för stort avstånd mellan teologin och de praktiker som formar kristen tro. Och med Webster kan frågan ställas om han inte saknar en pneumatologi som på ett djupare plan kan integrera det Jüngel önskar åtskilja.

Jüngels skrifter kommer säkerligen fortsätta att utmana teologer under många år framöver. Däremot har han inte samlat en skara lärjungar som fortsätter hans program. Själv menade han att han alltid kämpat mot varje försök till skolbildning. Teologi är alltid på väg och den ska enligt Jüngel bedrivas i frihet av pilgrimer som är ”on the way to the heart of the matter” (*Unterwegs zur Sache*).⁴ ▲

Gekreuzigten im Streit zwischen Theismus und Atheismus, Tübingen 1977.

4. Eberhard Jüngel, ”Toward the Heart of the Matter”, *The Christian Century* 108 (1991), 228–233, citatet från s. 232. Citatet kommer från en av de få texter där Jüngel utmanas att kommentera sin egen utveckling i tidskriftens serie *How My Mind Has Changed*.